

as an important factor in the success of their implementation in the university educational environment. The results of a questionnaire survey of students' attitudes to various types of innovations are presented. The conclusion about the readiness of students for innovations contributing to the socializing influence of the educational environment of the higher educational institution is substantiated.

Key words: socialization; the direction of the personality; students; spiritual values; educational environment; attitude to innovation.

УДК 37.062.42

Литвин І.М.

РОЛЬ ФАСИЛІТАТИВНИХ УМІНЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті на основі аналізу наукових доробок дослідників розглянуто значення фасилітативних умінь у професійній діяльності соціального педагога у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Представлено різні класифікаційні підходи щодо визначення ролі фасилітативних умінь у діяльності соціального педагога як однієї із провідних. Обґрунтовано значення інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, яка повинна ґрунтуватися на гуманістичних цінностях.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, соціальний педагог-фасилітатор, фасилітативні уміння, фасилітація, інклюзивна освіта.

Право дітей із особливими освітніми потребами на інтеграцію в суспільство є одним із основних принципів міжнародних стандартів, основою яких є забезпечення доступу до якісної освіти. Освіта є найвагомішою і найбільш проблемною сферою у житті дітей з особливими освітніми потребами. Вона виступає ніби індикатором кола інших проблем, адже, як лакмусовий папірець, виявляє такі проблеми, як: доступність архітектурних споруд, транспортування дітей з особливими освітніми потребами, їхня комунікаційна обмеженість, матеріальне забезпечення, працевлаштування у майбутньому. Освіта дітей з особливими освітніми потребами має передбачати включення їх у загальну діяльність разом з іншими дітьми, починаючи вже з дошкільного віку.

Традиційно в Україні діти із особливостями розвитку здобувають освіту в спеціальних навчальних закладах або закладах комбінованого типу – спеціальних садках (групах), школах-інтернатах та навчально-реабілітаційних центрах. Однак, прогресивний досвід освітніх систем Канади, США та європейських країн щодо залучення дітей із особливими освітніми потребами до навчання в найближчих за місцем проживання загальноосвітніх навчальних закладах дало можливість інтегрувати цей досвід у вітчизняну систему освіти.

Інклюзивна освіта – це довгострокова стратегія, що бере старт сьогодні і представляє собою побудову такого освітнього середовища, яке дозволить кожній дитині, зокрема, дітям, що мають серйозні порушення у психофізичному або емоційному, соціальному і інших аспектах розвитку, навчатися разом із усіма у загальноосвітньому закладі на рівні своїх можливостей.

Організація інклюзивного навчання вимагає пристосування до потреб дитини із особливими освітніми потребами не лише приміщення, відповідно облаштованого робочого місця для занять, а й програмно-методичного забезпечення, навчання фахівців.

Обов'язковою умовою ефективності інклюзивної освіти є організація системної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації для широкого класу різних спеціалістів: педагогів, психологів, соціальних педагогів, методистів, логопедів, дефектологів, вихователів дошкільних навчальних закладів, працівників органів управління освіти. Вона спрямована на оволодіння спеціальними знаннями, розвиток професійних умінь та педагогічних навичок, які забезпечують можливість якісної адаптації та соціалізації дітей із особливими освітніми потребами до нових умов навчання та розвитку.

Багатоплановість педагогічної діяльності вимагає від педагога не тільки спеціальних знань, а й певного рівня професійних умінь, завдяки яким забезпечується процес адаптації, інтеграції особистості у суспільство, створюються умови для становлення, розвитку і реалізації особистісного потенціалу дитини, передбачається спроможність розв'язувати актуальні соціальні проблеми. Відповідно до функціональних обов'язків і сфер діяльності саме соціальний педагог повинен володіти вищеперерахованими уміньми.

У комплексі професійних умінь соціального педагога визначальне місце слід визнати за фасилітативними уміньми, які базуються на засадах гуманізму, полісуб'єктності та толерантності.

Упродовж останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко та інші присвячують свої дослідження розробці проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм. Значний вплив на розвиток системи спеціальних навчальних закладів, удосконалення їх структури, розробку методик ранньої діагностики психічного розвитку дітей мали праці Л. Виготського, О. Венгер, О. Запорожця, О. Киричука, Г. Костюка, Б. Корсунської, С. Максименка, Н. Морозової, В. Синьова, П. Таланчука, В. Тарасун, М. Ярмаченка. У їх працях обґрунтовано принципові положення щодо особливостей розвитку психічних процесів у дітей різного віку, ролі корекційного виховання у підготовці до шкільного навчання, механізмів формування їх соціально-комунікативної активності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що термін «фасилітація» в теорію і практику ввів американський психотерапевт і педагог К. Роджерс. Феномен фасилітації обґрунтовано у спілкуванні (без його термінологічного визначення) у працях багатьох учених (А. Адлер, М. Бердяєв, Е. Берн, Л. Виготський, А. Маслоу, В. Соловйов, В. Франкл, Е. Фромм,

К. Ясперс); визначено фасилітативну взаємодію (О. Димова) та фасилітативний вплив (Г. Балл, О. Кондрашихіна); Л. Куликова та представники її наукової школи О. Врублевська, О. Димова обґрунтували сутність фасилітативного спілкування та його специфіку в професійній діяльності фахівців. Учені К. Роджерс і Д. Фрейберг у своїх працях пропонують організовувати навчання як фасилітацію, тобто на основі розвитку активності особистості, співпраці, підтримки, схвалення, турботи, допомоги. Означенні властивості винятково важливі для інклюзивної освіти, оскільки передбачають комплексний системний особистісно орієнтований і індивідуалізований стиль навчання і сприяють подоланню девіацій поведінки та дефіцитарності розвитку, соціалізації учнів.

Мета статті – розглянути та проаналізувати значення фасилітативних умінь у професійній діяльності соціального педагога у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Професійна діяльність соціальних педагогів різноманітна за своїм змістом і метою. Це і виховання, навчання, психолого-педагогічний супровід, підтримка і допомога; упередження та вирішення конфліктів, організація та управління, впровадження інновацій у таких сферах діяльності, як виховання і освіта дітей та підлітків, участь у професійній підготовці молоді, підлітків та дорослих.

Українські дослідники виділяють дев'ять основних ролей соціального педагога: посередника, адвоката, учасника спільної діяльності, помічника клієнтів, терапевта й наставника, конфліктолога, аніматора, експерта й суспільного діяча. Перелік ролей соціального педагога доповнено дослідником В. Сидоровим, який виділяє наступні: організатор вільного часу, учитель соціальних умінь, посередник, консультант, помічник у реалізації дитячо-юнацьких соціальних ініціатив, дослідник, також автор додає ще дві ролі, які при опитуванні виокремили практичні соціальні педагоги, а саме - соціального адвоката та соціального менеджера [2, с. 224 – 226].

Розгляд ролей соціального педагога у працях І. Зверевої, Р. Овчарової, В. Сидорова та ін.. виявив, що серед них особливе місце відводиться ролі посередника. Так, І. Зверева зазначає, що «соціальний педагог виступає посередником між особистістю і державно-громадськими соціальними службами, сприяє пошуку виходів із проблемної ситуації» [1, с. 175]. Вчена Р. Овчарова характеризує дану роль через реалізацію зв'язку особистості з соціальними службами та здійснення: захисту інтересів людини (захист законних прав особистості), спільної діяльності (спонукання до дії, соціальної ініціативи, розвитку здатності самостійно розв'язувати власні проблеми); духовного наставництва (виявлення турботи про формування моральних загальнолюдських цінностей у соціумі); соціально-терапевтичних дій (сприяння особистості в контактах з відповідними фахівцями, допомога у розв'язанні конфліктних ситуацій); відстоювання прав підопічного, визначення методів допустимого компетентного втручання у розв'язанні його проблеми [4]. Характеризуючи рольовий репертуар соціального педагога В. Сидоров виділяє у змісті посередницької ролі такі дії фахівця як опікування інтеграцією соціальної допомоги учням. Аналізуючи зміст ролі соціального працівника «агент із питань соціальних змін» він, посилаючись на точку зору зарубіжних дослідників

О. Маллендера і Д. Уорда, акцентує увагу на додатковій ролі «фасилітатора». Автор зауважує, що сутність ролі фасилітатора (*фасилітація* від англ. – полегшувати) полягає у наданні повноважень і влади «господарів свого життя» клієнтам: через набуття впевненості у власних силах, розвитку здатності відстоювати права, оволодівати технологіями самостійного визначення та розв'язання існуючих проблем, пошуку, використання наявних і нових ресурсів та розв'язання існуючих проблем [4].

Фасилітація (від англ. *Tofacilitate* – полегшувати, допомагати та створювати сприятливі умови). У понятійно-термінологічному словнику з соціальної роботи (за редакцією І. Козубовської, І. Мигович) фасилітація визначається як термін, що використовується у психології для позначення процесу і феномену полегшення, оптимізації діяльності однієї людини (або групи) за активної підтримки іншої людини [5]. Важливою якістю фасилітативних умінь є доброта, співпереживання, відкритість, прийняття іншого.

Категорію «фасилітація» в теорію і практику ввів американський психотерапевт і педагог К. Роджерс. Він вважав, що фасилітація є ключовим поняттям недирективної, людиноцентристської (*person-centered*) психотерапії. Основні постулати його теорії: «віра у початкову, конструктивну і творчу мудрість людини»; переконання в соціально-особистісній природі засобів, що актуалізують конструктивний особистий потенціал людини у процесі міжособистісного спілкування; поняття про три «необхідні умови» міжособистісного спілкування, фасилітативний особистісний розвиток, який забезпечує конструктивні особистісні зміни («безумовне позитивне сприйняття іншої людини», «активне емпатійне слухання», «конгруентне самовираження у спілкуванні»); уявлення про закономірні стадії перебігу групового процесу, що виникає в соціально-особистісних умовах, і про його такі ж закономірні терапевтичні результати [4].

Результати досліджень дали змогу К. Роджерсу виявити істотні зміни особистості в результаті переживання «допомагаючих взаємин». Ці зміни пов'язані, насамперед, із прийняттям себе самого, відкритістю внутрішнього досвіду. Поділяючи думку К. Роджерса, вважаємо за доцільне наголосити, що педагог, спілкуючись із людьми, повинен уміти дивитися на навколишній світ і на себе, зокрема, очима інших [4].

Аналіз стану досліджуваної проблеми в педагогічній теорії й практиці (А. Асмолов, Є. Бондаревська, А. Вербицький, Б. Гершунський, І. Зимня, О. Хуторський та ін.) засвідчує зміну уявлень про соціального педагога, який виступає в якості системотворчого начала освітнього процесу й, окрім соціальних якостей, характеризується такими суб'єктивними властивостями, що визначають його самостійність, незалежність, емпатійність, здатність до саморегуляції, прийняття себе самого, відкритість внутрішнього світу, рефлексії, про динамічність розвитку сучасних суспільних перетворень, які детермінують інноваційні процеси в освітніх установах, направляючи їх у русло саморозвитку та самореалізації фахівців, здатних приймати нестандартні, нетрадиційні рішення й відповідати за них, бути конкурентоспроможними на ринку праці й грамотно визначити шлях свого професійного розвитку [4].

Важливою сутнісною характеристикою соціально-педагогічної діяльності соціального педагога є його гуманістичні цінності. Вони передбачають усвідомлення ним цінності і неповторності життя кожної людини, її права на гідне людське життя; визнання необхідності створення оптимальних умов для її життєдіяльності і життєзабезпечення. Власне цінності соціально-педагогічної діяльності свідчать, на думку А. Капської, про її комплексний характер, гуманістичну природу і сутність [3]. Саме гуманістичний ідеал – самоцінність особистості – визначає зміст і призначення цієї діяльності, а її цінності тією чи іншою мірою відображають визнання гармонії суспільних і особистих інтересів, пріоритет загальнолюдських цінностей (істина, здоров'я, мир, милосердя, добро, допомога іншій людині тощо). У контексті цих положень автор стверджує, що основним завданням соціально-педагогічної роботи є налагодження балансу між відповідальністю суспільства перед особистістю та особистості перед суспільством [2; 3].

Ідея гуманізації педагогіки має яскраве відображення у працях багатьох вітчизняних учених: Х. Алчевської, М. Драгоманова, О. Духновича, Т. Лубенця, А. Макаренка, М. Максимовича, М. Пирогова, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського, І. Франка. У галузі гуманістичної педагогіки знаходиться досвід вітчизняних учителів-новаторів (Ш. Амонашвілі, В. Волков, Є. Ільїн, С. Лисенкова, В. Шаталов).

Традиціями філософського усвідомлення гуманного ставлення до людини, не дивлячи на її психічні чи фізичні порушення, в основі якого — філософія серця, проникнута спадщина Г. Сковороди. Майже у всіх творах Г. Сковороди тема любові і «філософія серця» якщо не домінує, то, принаймні, наявна. Важливі міркування для розуміння філософії серця висвітлено в його діалозі «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя у житті». У цьому діалозі читаємо: «Коли помислити, з усіх людських затій, скільки їх там тисяч різних буває, є один кінець — радість серця». Варто зауважити, що ґрунтовними для розуміння сутності фасилітації є ідеї про самоцінність особистості та про притаманну їй потребу в «безперервному вдосконаленні» (Г. Батищев, М. Бердяєв, В. Біблер, В. Соловйов [184] та ін.). На думку філософів-гуманістів, особистість як така є вищою цінністю. Через те, що джерела розвитку особистості знаходяться всередині самого індивіда, а не створені або винайдені суспільством, то воно може або сприяти особистісному зростанню, або гальмувати його.

Ми поділяємо точку зору ряду учених, що вважають, що професійно важливими властивостями соціального педагога-фасилітатора є його гуманістичні якості, які можна згрупувати таким чином:

1. Якості, обумовлені гуманістичними цінностями соціально-педагогічної діяльності: гуманність, життєлюбність, оптимізм, толерантність, справедливість, совість, почуття обов'язку, відповідальність, чесність, милосердя.

2. Якості, що характеризують потребу соціального педагога в спілкуванні: комунікабельність, альтруїзм, чуйність, емпатійність.

3. Якості, що характеризують ціннісне ставлення соціального педагога до себе: самоцінність, адекватна самооцінка, упевненість в собі, самоповага, скромність, почуття власної гідності, вимогливість до себе, автономність.

Визначення ролі фасилітативних умінь у професійній діяльності соціального педагога у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами базується на аналізі наукових розробок проблеми в працях відомих сучасних педагогів гуманістичної школи, а саме:

– фасилітативні уміння полягають не у формуванні особистості дитини, а в допомозі їй стати самою собою (В. Зінченко, Є. Моргунов);

– взаємодія соціального педагога – фасилітатора та дитини забезпечує внутрішні умови (установки, потреби, здібності) з метою розвитку та саморозвитку особистості дитини й дорослого (О. Гозман);

– «допомога» соціального педагога спрямована не лише до розуму й пам'яті дитини, але й до її цілісності; він допомагає їй виробити власний спосіб буття в культурі, зокрема в соціумі та навчанні (Є. Гусинський);

– у процесі фасилітативної діяльності здійснюється спільний особистісний розвиток як соціального педагога, так і дітей з особливими освітніми потребами, а також їхній спільний особистісний розвиток (А. Орлов);

– фасилітативне спілкування – це взаємодія, яка вибудовується «від дитини», від її індивідуального досвіду, цінностей, мотивації, потреб, смаків, здібностей, моральних принципів; це прийняття дитини такою, якою вона є, і сходження разом із нею до загальнолюдських цінностей, до культури (Л. Куликова).

Фактор створення гуманістичної атмосфери припускає зміну стилю міжособистісного, зокрема педагогічного спілкування. У взаєминах соціальний педагог – дитина з особливими освітніми потребами необхідно перебороти авторитарність, яка проявляється в безапеляційності, консерватизмі, закритості у спілкуванні, повчальності, установці «учитель завжди правий». У свідомості соціального педагога-фасилітатора повинна утвердитися презумція права дитини з особливими освітніми потребами на інакомислення, на індивідуальність. Неодмінною умовою такої атмосфери має стати усвідомлення соціальним педагогом цінності фасилітативної діяльності й прагнення розвивати в собі індивідуальний досвід фасилітації та перенесення його на інклюзивну освіту.

Інклюзивна освіта має бути гнучкою, індивідуалізованою системою навчання дітей із особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Навчання відбувається за індивідуальними навчальними планами та забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом. Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Діти з особливими освітніми потребами — поняття, яке широко охоплює всіх учнів, чий освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми. Воно стосується дітей з особливостями психофізичного розвитку, обдарованих дітей та дітей із соціально-вразливих груп тощо.

В умовах сьогодення зростає потреба у соціальних педагогах, які б мали ґрунтовні професійні знання і були б здатні до практичного застосування цих знань у різних професійних ситуаціях. Становлення фахівця відбувається, насамперед, під час професійної діяльності саме через внутрішній та особистісно-

індивідуальний розвиток, педагогічний світогляд, філософсько-педагогічну концепцію, установки, що виражають характер професійних умінь і моделей поведінки. Вирішальна роль у гуманізації взаємин між учасниками соціально-педагогічної взаємодії належить таким особистісним характеристикам соціального педагога як емпатійність, стійкий інтерес до внутрішнього світу об'єкта соціально-педагогічної діяльності (незалежно від соціальної чи релігійної приналежності, матеріального стану, стану здоров'я тощо), уміння підтримувати в дитині (підліткові чи дорослому) найменші здобутки. Тому в умовах сьогодення актуальною є проблема впровадження умінь фасилітації у професійну діяльність соціального педагога. Фахівець, який володіє даними умінь є професійно компетентним, його діяльність відповідає морально-етичним нормам, загальнолюдським цінностям, що зумовлює необхідність завжди прийти на допомогу і вміти співпереживати та співчувати іншим. Тому що мета інклюзивної освіти – розбудова людського суспільства, що дозволяє кожному, незалежно від віку й статі, етнічної належності, здібностей, наявності або відсутності особливостей у розвитку, брати участь у житті суспільства й робити свій внесок в його розвиток. У такому суспільстві особливості кожного поважають й цінують.

Використана література:

1. Зверєва І. Соціальна педагогіка : теорія і технології. Підручник для студентів вузів. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. - С 175.
2. Капська А. Соціальна робота. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. - С. 224 – 226.
3. Капська А., Міщук Л., Зайцева З. Соціальна педагогіка. Навчальний посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2000. - 261 с.
4. Литвин І. Школа розвитку умінь фасилітації соціального педагога. Методичні рекомендації. - Черкаси: ФОП Гордієнко Є., 2015. - 158 с.
5. Логвиненко Т., Гордієнко Н. Словник із соціальної педагогіки. - Дрогобич : Посвіт, 2011. - 312 с.

ЛИТВИН ИННА НИКОЛАЕВНА. Роль фасилитативних уменій в професійній діяльності соціального педагога з дітьми з особливими освітніми потребами.

В статті на основі аналізу наукових розробок дослідників розглянуто значення фасилитативних уменій в професійній діяльності соціального педагога в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Представлено різні класифікаційні підходи до визначення ролі фасилитативних уменій в діяльності соціального педагога як однієї з ведучих. Обґрунтовано значення інклюзивного освіти для дітей з особливими освітніми потребами, яка повинна ґрунтуватися на гуманістичних цінностях.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, соціальний педагог-фасилітатор, фасилитативні вміння, фасилітація, інклюзивне освітнє.

LYTVYN INNA. *The role of facilitation skills in the professional activities of a social teacher with children with special educational needs.*

In the article on the basis of analysis of scientific achievements of researchers the importance of facilitation skills in the professional activity of social pedagogue in work with children with special educational needs is considered. Different classification approaches are presented for determining the role of facilitation abilities in the activities of social pedagogue as one of the leading. The importance of inclusive education for children with special educational needs, which should be based on humanistic values, is substantiated.

Key words: children with special educational needs, social pedagogue-facilitator, facilitation skills, facilitation, inclusive education.

УДК: 378.015.31:316.42]: 7.012

Лю Сінь

ВПЛИВ ФОРМ І ЗМІСТУ ДИЗАЙНЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

У статті представлено результати теоретико-практичних пошуків сучасних засобів виховного впливу на студентів у позанавчальній діяльності. В даному випадку увага зосереджена на можливості використання, одного із видів мистецтва, зокрема дизайн-мистецтва та дизайнерської діяльності. Дизайнерська діяльність представлена досить широким полем для організації соціального виховання студентів. Запропоновано різноманітні форми і методи соціального виховання, які дозволили актуалізувати у студентів не лише особистісні якості, а й соціально значущі.

Ключові слова: дизайн-мистецтво, дизайнерська діяльність, соціальне виховання, виховний вплив, цілеспрямована позанавчальна виховна робота, особистість.

Актуальність означеної теми можна пояснити тим, що практика незаперечно довела той факт що участь студентів у позанавчальній діяльності з використанням різних видів мистецтв помітно впливає на розвиток особистості студента. Звичайно, не секрет, що наразі різко впав престиж позанавчальної діяльності, зокрема, виховної роботи. Тому постало питання, як, яким шляхом посилити її позитивно емоційну спрямованість та позитивне ставлення студентів до позанавчальної діяльності.

Як доводить дослідник даної проблеми Є. Степанов, методологічною основою діяльності щодо визначення ефективності виховної роботи є «парадигма особистісно-орієнтованої освіти і виховання, в якій особистість розглядається як мета, суб'єкт і результат виховного процесу» [1, с. 7].